

ПЕТАР ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ

ГЛАС КАМЕНШТАКА

ПЈЕСМА О ЈУНАЧКИМ ДЈЕЛИМА ЦРНЕ ГОРЕ

ОД 1711. ДО 1813. ГОДИНЕ

Српска пјесма од српског пјесника који радо пјева о ономе што се односи на његов народ, а не воли да пјева о подвизима страних народа. Коме је по вољи, нека је чита. Није опширна, да се читалац не би заморио.

Племенитој и много поштованој господи Мату и Јозу Ивановићима, које нека небо подржи и усрећи за дуги низ година на корист њихове породице.

Ова кратка пјесма коју је надахнула љубав према домовини носи име "Глас каменштака"; у њој сам, уколико сам успио, забиљежио нека јуначка дјела црногорских и брђанских јунака која су изведена од 1711. до 1813. године.

Коме бих боље и са већим задовољством могао да је посветим него вама, поштована моја браћо, не из друге намјере него из истинског, искреног и срдечног осјећања, из благодарности коју дугујем вашем добротинству и добром држању, којима сте, не у једној, него у многобројним приликама обилато помогли вашим и мојим оскудним и потлаченим земљацима.

Једино у тој сврси одлучио сам да вам посветим ову пјесму, у увјерењу да ћете је, заједно са свим пријатељима српског народа, примити с оном истом срдечношћу која ме је побудила да је испјевам у част вашег и мога народа.

Писано на Цетињу, на дан Св. Николе, 9. маја 1833. године.

Ваш срдачни и вјерни пријатељ у души

Архимандрит Црне Горе

Петар Петровић

ПЈЕСМА О ЈУНАЧКИМ ДЈЕЛИМА ЦРНЕ ГОРЕ
НАПИСАНА НЕВЈЕШТИМ ПЕРОМ,
АЛИ ЗАДОЈЕНА СЛОБОДНИМ ДУХОМ

О гњијездо старе црногорске славе,
савијено усред турског царства,
што у себи храниш славне соколове
спремне да полете у висине
на одбрану дичног српског имена,
насиље те ага притиснуло,
али ти нијеси навикло да пригнеш шију пред ичијом јуначком славом
ни да стријепиш пред небројеном турском гомилом.
Зна се, и у свијету успомена траје
на пале у бици на Косову,
седмоглава аждаја памти,
славу коју је задобила у борби против вас:
кад год вас је оружјем напала,
нашла вас је спремне на одбрану,
и народном славом охрабрени хитали сте им у сусрет
да им својим оружјем као јунаци на поздрав одговорите,
све до доба Петра Великога и до царске поруке послате
по гласнику Србину Милорадовићу,
упућеном дичним српским јунацима.
У тој поруци Петар уздиже сваког од вас
и захваљује вам на вашем јунаштву;
у њој вас назива својим синовима
да бисте се за њега борили против Турчина,
и обећава да ће вам пружити сваку заштиту
и помоћи ваш начин ратовања
даривајући вас сабљама и одликовањима
и стављајући у изглед вашем народу проширење граница.
Кад су Црногорци чули поруку,
одустали су од међусобних размирица и убистава

синови једног народа и једне исте вјере,
јер су имали у виду моћ великог владара
и тешке невоље Русије,
која је била узнемиравана од стране Шведске у исто вријеме
када је Турчин против ње покренуо неправедни рат
и кад је на њу кренуо с огромним снагама.
Они су одмах развили заставе
и положили чврсту заклетву
да ће заратити на Турчина
и да ће крв своју лити у корист Руса.
Обратили су се Богу, и дошао им је гласник
послат главарима сакупљеним у вијећу,
у име Петра Великог и цијелог руског народа,
с обећањима да их никада неће заборавити
и да се креће
да обезбиједи јунацима
заштиту као најбољим руским синовима,
с обећањима да ће им одредити старјешине војске
и да ће проширити њихове границе.
Црногорци, када све ово чуше,
повјероваше, и добро урадише,
под заставе сакупише чете,
малобројне, али јуначке,
храњене оскудно,
а исто тако и новцем неснабдјевене,
и кренуше пут Херцеговине
палећи успут све што је турско.
град Никшић опколише,
и дигоше Брђане на побуну против султана.
Глас стиже Ахмет-паши
баш кад се с војском спремао,
по наређењу свога господара.
у посјету новом цару у Москви,
да се Црна Гора подигла на устанак,

са својом војском напала Никшић
и подигла на устанак султанове поданике,
пружајући помоћ и подршку слави руског цара.
Тада он крену с војском,
брзо напредова, и паде пред Никшић
с војском од двадесет хиљада војника
херцеговачких и дијелом босанских.
Изненађен, паша видје град опкољен,
брђанским и црногорским четама,
утврђени град чврстим обручем притијешњен
и цијелу варош запаљену ватром и пламеном.
Гледа паша и срце му пуца.
И с војском се потом улогори у равници,
одмах изврши напад и пробој
и унесе метеж у околину града.
Мјесец дана се продужи жестоки рат,
у којем је проливено много јуначке крви
и који не би заиста још престао
(чули су се измијешани пуцњн топова и пушака),
али гле несреће! - нека је небо сатјера
сасвим у Турску или нека је сасвим уништи -
тужна се вила у то појави
и у густом окршају дође међу Црногорце,
већим дијелом Брђане, а у малом броју Приморце
Свако је пита: "Шта си дошла
и какве нам гласове доносиш?
Да ли срећне или кобне вијести
ти нама донесе долазећи са сјевера,
из Влашке и из моћне Русије?
Јеси ли видјела борбу, чија је побједа?
Да ли наша или туђа? - Сада објасни,
говори истину, и ни у чему не слажи."
Вила им свима одговори,
и уморна се међу њима одморн:

"Црногорци, вјерни јунаци
и вјерни синови славенског племена,
зашто ме тако жељно питате,
и сви испољавате задовољство што ме слушате?
Ја сам тек прошлог дана одлетјела,
и дошла сам из сјеверне земље,
са бојног поља руске војске.
Чујте шта је с царем руским и царем отоманским
и са Влашком, и шта је с оне стране Дунава,
на границама Прута између двојице дивова:
својим рођеним очима сам гледала
и процијенила снаге обојице.
Цареви су се мало или нимало борили,
а затим се као цареви нагодили о миру;
за вас, несрећна браћо Црногорци,
Петар није могао од Турака да постигне мир.
Ово можете заиста познати по мојој тузи
и примијетити на мојем тужном лицу,
Тешко онима којима тужне стижу виле,
као и онима од којих се тужно растају!
Али ја међу вас не бих дошла
да нијесам приморана озбиљном заклетвом
да вам испричам све што ми је познато
и да вам не прећутим ни добро ни зло.
А сад нећу да вам сакријем
да се против вас крећу силне војске,
послушајте ме сви, против вас иду војске
са којима би се тешко борила и Москва;
на челу војске стоји серашћер-везир
који се сматра први до емина,
војсковођа од сто хиљада бораца;
али ако будете вјешти, зло му се пише.
Наступају војске, благо и топови
који су били одређени за рат с Русијом;

близу су, нијесу далеко,
и хоће заиста да вас нападну.
Ова је снага синоћ преноћила
на обалама језера крај Скадра,
а сјутра ће прећи Малесију
падинама Проклетија
и затим ће се спустити у Темовско поље,
чувени војнички логор,
Стога се, браћо, повуците на своје границе
према Зети и Подгорици,
и онда се борите с војском, одуприте јој се
и јуначки лијте крв;
не очекујте засад помоћ од Русије,
већ се ослоните на своју снагу, не на туђу.
Пространа Русија веома је далеко,
а полетјети к небу човјек не може."
Кад ово Црногорци чуше,
повукоше се тужни на своје границе
према низији Ријечке нахије,
на доглед Албаније.
Мало је времена требало силној војсци
док се једнога јутра појавила,
године хиљаду седамсто дванаесте,
двадесет трећега априла,
на празник српског Св. Ђорђа,
и цијелога тога дана
није престало пристизање Турака.
Земља се покри и застења
када трком дојури турска коњица;
пјешадија зацрни равницу,
као кад вране нападају по смреци,
и у навали ископа ровове
и разви још невиђене шаторе.
Док су Турци одмарали коње,

Црногорци су их из шуме посматрали,
водили сваковрсне разговоре и премишљали,
а на поглед логора обузимала их је гроза;
али су се међусобно узајамно храбрили,
јуначки говорећи овим ријечима:
"Снага је велика, али је снага свемоћног још већа;
има бораца колико и капаља густе кише,
али стијене су наше веома јаке
а ово ће се трње одупријети
нападу улогорене снаге;
и сва је прилика да ће Турчин бити принуђен на бјекство,
мада ће обадвије војске бити у невољи.
Ми не смијемо одступити до посљедњег даха,
а тада ће Стамболије почети да прескачу трње,
и равницом ћемо морати да их гонимо;
свила ће се качити о трње,
а размрскани мозгови прскаће наше оружје."
Чим су ове ријечи изговорене,
зачу се тутањ топова у шанчевима,
развише се свилене заставе
и настаде урлање турских јаничара;
према равници и брду упути се војска
и узвитла густе облак прашине.
Када Црногорци ово видјеше,
вјешто подијелише своју војску
на три одвојена одјељења да би се тако борили
и са више страна отворили ватру на Турке.
У близини влахињског друма сакрили су једно одјељење
одабраних ратника под командом свога владике;
а два крила развијена на падинама брда
сакрише се у увалама.
Чим нападачи кренуше,
пожурише се да извојују побједу;
у трен ока нагомила се небројена војска

и споји се с војском постројеном против владике,
и насрну на његову војску.
Обијесна војска није примијетила притајена крила,
већ је брзо прошла поред њих,
у трен ока јурну, и заметну се окршај,
а крила почеше пажљиво да посматрају;
стаде пуцање сваке пушке
којом је руковала вјешта и јуначка рука,
шиште испалени меци као гује;
горди Турци дижу ужасну вриску
закрчујући путеве погинулима и проливиеном крви.
У то крила ступише у бој
хватајући се у коштац са средњим дијелом војске,
и борећи се против славног оружја Арбанаса
извршише пробој на средњем дијелу и пресјекоше турску војску
сијекући небројене главе;
тридесет хиљада њих се збило
затворених у неприступачним брдима.
Трње је спречавало пут јаничарима
и сад свако мисли на сопствену одбрану.
Османлијским четама паде поцијепана свилена застава,
а вила мрка погледа изговори кобно предсказање.
Пушке почеше да обарају Турке
и да њихова крзна крвљу масе;
неста џебана црногорској војсци,
и она преста да пушке пали,
те исука тешке ханцаре;
и пошто је надирање унакрсно пресјечено,
у јарковима се заплетоше Турци,
нападнути од Црногораца, као вукови,
као јунаци се одупиру,
а трње им смета.
Урлају Турци и дижу ужасну грају.
док се јунацима не заморише руке

сијекући невјерне Турке;

посјекоше већ три хиљаде глава

и побише девет хиљада.

Серашћер се са преосталом војском,

с врло малим бројем, упути ка Цариграду

да би добио признање свога срећнога владара,

кога Турци сматрају као великог свеца.

И док му излаже начин како је излијечио рану

добијену када је намјеравао прегазити Црну Гору,

у вријеме када се његова војска борила са војском моћних владара

и Московљанину причинила не мале неприлике,

Црногорци се враћају својим кућама

и дијеле плијен своје побједи:

сабље, пушке, мачеве и ћорде;

сваки јунак ликује од радости

што су отели тридесет двије турске заставе,

и признаје да је побједа дошла од свемоћне руке,

а мјесту гдје се битка била

надјенуше име Царев лаз.

И то ће име док буде постојало камена

изговарати сваки српски син;

што се судбини буде свидјело доћи ће с временом,

а прошлост се тешко може опет задобити.

Несрећни серашћер већ је донио кобну вијест

и Мустафи је у вијећу доставио,

излажући како је био поражен

и како је изгубио војску у каменитом предјелу.

Када је Мустафа чуо излагање везира,

он плану од бијеса и немира,

истог тренутка издаде наредбу своје пратиоцу,

који спреман одсијече везиру главу.

И одмах одреди за војсковођу

од свих признатог вјештог и вјерног

Ћуприлића, повјеривши му велики печат,

пошто је већ био, тако рећи, господар пола царства.

Ћуприлић дође на диван

и запита цара што жели од њега.

Цар му рече: "О слуго Ћуприлићу,

који за част ратујеш већ одавно,

знаш добро, и све ти је испричано

како смо послали војску

под вођством серашћер везира

да би се предао забраву онај мали страх

који су нам задали бунтовници Црногорци,

помагачи сваког невјерника,

када оно подигоше устанак

напавши наше царство

када смо са Русом ратовали

и када смо по нас часно на Пруту мир склопили.

Тада су ми они увреду нанијели

пружајући јаку помоћ Русу.

Ах, тешке судбине и несреће!

У жељи да се осветим, остадох поражен,

проклети невјерници војску ми уништише,

много хиљада мртвих расуше по бојишту

и тридесет двије заставе ми заплијенише,

и ти проклетници срамоту ми нанијеше.

Али, ти, вјерни мој, освети моја права,

иначе ћу полудјети,

јер овако понижен не могу живјети

кад помислим ко је себи увртио у главу да

помрачи моју неизмјерну славу,

коју је стекао султан Мурат

подјармивши све краљеве невјернике.

Да ми је барем ову славу помрачио неко од владара

или од краљева далеких,

него је помрачи шачица јада,

становници невјерног каменог брда!

Дедер, сакупи одмах војску,
с њоме изврши, знам већ што се може,
стави их на муке на најсвирепији начин,
њихово имање растури,
посијеци мушке, не поштеди никога,
у ропство женске поведи,
претражи свако гнијездо Црногораца
да не би звијезда сјала упоредо са сунцем
и да се бакља не изједначи са мјесецом;
не треба се обазирати на баштину старих времена,
моји преци ме учинише њеним владаром.
А, ако су је крвљу упрљали,
треба ипак свечеву браду чувати од невјерника,
јер је неповољно небо нама непознато."
Када је Ћуприлић чуо султана,
преузе повјерену му команду
и сакупи голему војску од војника
најславнијих у Азији и у Стамболу,
крену из Цариграда, пређе Румелију
и друге земље, и стиже у Скадар,
гдје изврши смотру небројених одреда
који су сачињавали број од сто хиљада,
не рачунајући чете скадарске,
ни албанске, ни оне славних Тоска.
Затим крену сва војска,
прешавши Албанију и Зету.
и убрзаним маршевима угледа Морачу,
те се на Љешкопоље спусти цијела војска
и разапе шаторе на том пољу
заузевши га цијело до Мораче.
Од Мораче све до Жуте стијене
и од Горице преко Ситнице
оста земља покривена војском и шаторима,
као да су се Турци скупили да слушају читање

Корана који је објавио њихов светац
или да баце у пећину камен законом прописан.
Када су Црногорци примијетили
приближавање турске војске,
кренуше брзим кораком према својим границама,
као соколови који уоче птицу за плијен,
те искуством поучени утврдише своју границу.
Ћуприлић са Турцима их је гледао
и, спремајући се да их са својом војском нападне,
предвиђао је тешку борбу, и био је неодлучан;
а међутим стално му се по глави врзла
погибија небројених Турака,
као и срамота коју је доживио његов господар.
Стога се не усуди да их нападне
од страха да не подлегне,
те прибјеже разним сплеткама
разапињући мреже као лукава лија.
Написа својом руком писмо на српском,
упућено војним главарима Црне Горе,
и посла им га у шанчеве,
а прочита га главном стану.
У истом писму свечано се заклињао
изражавајући се овим ријечима:
"О, главари Црне Горе,
зашто се спремате на одбрану?
Мислите ли, можда, да сам ја овамо стигао с војском
да запалим ваша насеља и вашу имовину,
да одведем у ропство оне који падну под моју власт,
да удовољим на тај начин намјерама свога господара?
Нико се није никада могао да поднчи вашим плијеном,
а ко се тога прихватио рђаву је награду извукао,
јер је тешко змији отети плијен
док нападачу задаје отровни ујед;
напротив, ја сам послат с војском

према уговореном наређењу двојице владара,
то јест Мустафе, цара стамболског,
и Петра Великог, цара простране Русије.
Сјећате се, када се ратовало са Петром
те се закључио праведан мир.
онда када сте се ви одrekli слободног живота,
и више вољели да у мутном ловите,
па, кренувши у помоћ руском царству
и напавши земљу која је отоманска својина,
уништили сте огњем и мачем села и вароши
и привукли на себе нашу војску;
од њеног напада јуначки сте се одбранили
без икакве помоћи од стране руског царства.
Петар се тада јако разљутио
јер је био добронамјеран и обманут од стране нашег цара,
који није одржао свету ријеч дату за мир,
већ је наредио везиру да нападне Црну Гору.
Петар Велики се стога увриједио
изражавајући своје жаљење моме и осталим владарима.
због неправедног рата противу Црне Горе
сматрајући је као дио руског царства
и рачунајући много на Црну Гору.
Стварно, године хиљаду
седам стотина једанаесте
запријети Петар нашем уладару
тражећи за то одмазду;
и принуди га да склопи мир,
јер би у противном случају заратио на њега.
Мој владар преплаши се Руса
и истог тренутка заповиједи да се погуби серашћер
због неправедног рата противу вас.
И био је приморан да ме упути вама
да се договоримо и углавимо мир,
наредивши ми да се не упуштам с вама у рат,

већ да вам одредим слободу ферманом.
Сада можете уграбити најбољу zgodну прилику,
биће вам дозвољена слободна трговина
коју ћете моћи да водите све до Цариграда.
Свако ће бити дужан да вас поштује као што се владар поштује
и да вам одаје признање као славним ратницима.
Упутите се мосту хладне ријеке Ситнице
да учврстимо мир за будућност.
Не морате се нимало бојати
да бих ја био кадар да покушам тиме какву превару;
од ријечи сам ја, и, ако лажем, гром ме убио,
а ако истину кажем, нека ме небо штити.
Ја, везир Ћуприлић, главни заповједник,
који без мијешања свога владара склапам мир са краљевима,
рођен сам у српској земљи, иако исповиједам муслимански закон,
свијет добро познаје мој поштени рад,
моја је ријеч чвршћа од ријечи мога султана.
Ја управљам по својој вољи отоманским царством
и знаћу да одржим дату ријеч по цијену сопственог живота.
А кад је не бих одржао, сасвим би потамњела отоманска слава.
Упутите се мосту, убрзајте корак
са бројем горе траженим, ја ћу доћи да вас нађем."
Писмо прочиташе црногорској војсци
и сви су га добро разумјели.
Чим су јунаци упознали његов смисао,
састадоше се у тајно вијеће.
Неки су се плашили смишљене пријеваре
у часу састанка са невјерницима
и говорили су: "Не доликује нам да се мијешамо са крвницима,
јер је достојан смрти сваки Србин и Хришћанин
који мисли да се може имати вјере у Турке."
Други су били вољни да се састану на мосту
сматрајући да се на тај начин неће показати као кукавице
јер су многи говорили да ће се Турци поносити тиме

што се Црногорци не усуђују прићи к њима,
и рећи ће да се познаје кукавичлук по томе
што се плаше да пређу своје границе.
Други су узвикивали; "Нема ту издаје,
не чувате ли што су Турци изјавили?
Нико се неће усудити да нам спрема замке
да се не би уплео у сигуран рат са Русима;
јер ако нам учине какву пријевару,
од тога ћемо бити ослобођени чим Петар устане,
па нас неће држати као своје заробљенике,
него ће брзо морати да нас ослободе окова.
Дедер кренимо, јер, ако одустанемо,
мора се опет умријети. Што да изаберемо?"
Многи пристадоше на посљедњу одлуку.
Када то чуше, главари кренуше према мосту
да се састану на разговор са Ћуприлићем.
Тридесет три главара пођоше, а не шездесет,
и стигавши на мост од ријеке Ситнице,
која није далеко од вароши Подгорице,
- безумнима, о Боже, не буди на помоћи -
несрећнике нападе велики број Турака
које је вјешто Ћуприлић био сакрио.
Тридесет три главара почеше да се бране,
тако да остадоше притиснути тешким ранама;
шеснаест од њих остадоше мртви на мосту,
а седамнаест тешко рањени;
рањенике одведоше у ропство.
Од Турака пало је шездесет.
Несрећнике доведоше у ровове турске
и предадоше их у шатор великог Ћуприлића.
Ту им је врат окован тешким ланцима,
а табани изударани дебелим батинама.
Када их је Ћуприлић угледао пред собом,
невјерник им овако проговори:

"Ланцима сте оковани, ви главари вјероломних,
па се, тако оковани, ништа више не можете поуздати у себе.

Ево вам дивит и перо,
и пишете сами својој браћи
да сте дочекани,
да сте богато обдарени
и да сам с вама склопио вјечити мир
и потврдио га доиста ферманом,
зато нека се ваша војска повуче са граница
ако жели да сачува свој опстанак;
а ако вам није по вољи да тако пишете,
сви ћете за час пасти убијени."

Сваки од главара издајнику повика:

"О Ћуприлићу, невјерниче пред богом,
наказо без части и без вјере,
такав поступак не доликује поштену човјеку;
ми никад нећемо бити вољни да то напишемо,
него смо спремни да изгубимо главе.
Ако сте нас безбожном заклетвом преварили,
и ако сте нас од наше војске одвојили,
мислите ли да ћете нас зато приморати да то напишемо?

Да писмима преваримо своју браћу
која ће нас осветити, видјећете!

За сваког од нас десеторица од вас ће да плати.

Али, кукавице, немој се служити пријеваром
да завладаш срачунатим издајама,
пошто у пријевари нема части.

Не може да се назове јунак ко бјежи од боја,
не држи нас живе, већ нам одмах одсијеци главе,
нареди да то ураде твоје слуге."

Ћуприлић свирепо плану гњевом и презиром
и одмах нареди да се набију на колац,
изложивши их на стрмој обали Мораче
да би већи страх задао ратницима.

Затим написа лажно писмо,
и упути га у логор Црногораца
у име несрећне њихове браће,
као да су сви у животу:
"Здраво, браћо Црногорци,
нас су љубазно примили Турци
и склопили смо с њима мир
како се никад нијесмо надалн;
здраво смо, браћо наша,
станујемо с Ћуприлићем у шатору,
стога, чим вам стигне наше писмо,
повуците се слободно вашим кућама
и радите своје послове;
немојте да се за нас ништа бринете,
јер је близу наш повратак вама -
идуће недјеље првог дана прије заласка сунца."

Писмо је стигло скупштини Црногораца,
прекаљених и вјештих ратника,
брзо је стигло, а још брже прочитано,
и сваки војник, чувши садржај,
и не мислећи на турско лукавство,
сматрао је да су га заиста написали њихови главари.

Вјерујући да су још у животу,
и не помишљајући на њихов ужасан свршетак,
весело се повратише својим кућама
палећи од весеља пушке пред лицем Турака.

Када је Ћуприлић заједно са Турцима примијетио
да су се Црногорци разишли и вратили се својим кућама
он навали на гњијезда соколова
и заклони сунце густим облаком
који се подигао из пламена запаљене имовине,
и поведе сто робова тада заробљених.

Чим се Црногорци досјетише
да су кобно преварени,

понесоше у брда све што је могло Турцима да падне као плијен,
а они који су били близу мора
склонише се у покрајину дужда млетачкога,
увјерени да се склањају у крило хришћана,
који никако не би пристали да их предаду Турцима
и од којих се надаху да ће бити примљени
за знатне услуге које су им раније учинили,
а и по светој дужности према ближњему,
пошто су се често за њихову ствар изложили у биткама
лијући против Турака потоке крви.
Али после смрти шта користи кајање
и ратовање ономе који је лишен државе?
Њихове куће Турци запалише
и разорише цркву на Цетињу,
затим извршише напад на имовину сакривену у брдима
чврсто ријешени да је опљачкају или да нађу смрт.
Тежак је био подухват, пошто ју је свако бранио по цијену сопственог живота,
јер је свакоме тажак губитак имовине.
Турци видјеше да им је узалудан покушај
па, притиснути големом невољом,
одступише повлачећи се са брда,
и остављајући, међутим, не мали број мртвих,
и упутише се према широком мору,
према пријатељу дужду (недостојни дужде!),
путем све огњем и мачем уништише,
у чврстом убјеђењу да то није никакав злочин;
запалише цио крај Његуша и Цетиња
и спржише потпуно сва села.
Све док су се спустили до Солила
гонили су их оружјем Црногорци,
који отуда одступише пут своје границе
и у своја села пренесоше имовину спасену од Турака...
Кад се цијела турска војска сакупила на морској обали
да се под шаторима мало одмори,

Которани видјеше жељени цнљ
који њихови преци нису могли да виде испуњен,
па су ликовали због пустошења Црне Горе
и због губитка слободе Српства,
пошто су сматрали да је турска војска све уништила
и да није оставила жива ни једног пиличника.
Према наређењу њиховог дужда
и Сената, нерасположеног према Црногорцима,
ухватише све који су се склонили међу њих,
а нису могли да се бјекством спасу,
и седам сто шездесет робова предадоше Турцима у руке,
без обзира на будућу освету.
Сви несрећни робови били су дјеца
коју су јадне мајке у наручју носиле.
Чим Ћуприлић угледа мушкарце,
нареди да се сви смјеста закољу.
Синове заклаше пред очима оних што су их родиле;
свуда јецају самохране мајке
оплакујући дјецу. Авај, од бола би камен заплакао
и црни гавран би заграктао
да има кога ко би чуо његово грактање
или кад би било крова да се спусти на њ.
Мртве мајке на земљу попадале
видјевши заклане синове своје,
који пред смрт према њима
пружаху своје нејаке руке,
заклињући их да их не предаду Турцима,
већ да прибјегну тајном начину одбране.
Проклет си и свиреп
и потпуно немилосрдан, о турски законе!
Није ти било доста да дјецу учиниш робљем,
већ си их учинио жртвама свога бијеса!
Ти у грудима немаш људског срца,
твоја правда свуда остаје тупа,

тигар и рис би се заплакали
кад би видјели такав свирепи злочин.
О Ћуприлићу, гадна наказо,
сјети се што си урадио,
помрачио си сјај своје славе,
и срамотом се покрио пред лицем свијета;
нашто клати невину дјецу
и несрећне мајке одводити као робље!
Њих су укрцали на лађу за превоз преко мора
и држали их скривене од сунца
док не стигоше до острва Кандије
и до страшне Мореје.
Тада су ропкиње послате у Цариград,
а војска је изненада напала нека острва,
заузела Кандију и Кипар
и друга нека мала острва Мореје,
отела их силом дужду млетачком
да би му вратила дужну награду за услуге које јој је учинио
кад јој је предао у ропство Црногорце,
своје пограничне сусједи, који су вјеровали
да ће код њега наћи уточишта,
а који су потпуно истријебљени
пљачком, пожаром и ропством.
Ево какву су награду Турци дали свима,
не оружјем, сребром или новцем,
већ насиљем најодабранијих турских чета;
и у замјену за сваког Турчина кога је дужд заробио
предали су десет које су они заробили.
Сем тога упада у његове земље
и ратује по приморским градовима.
Тако је Турчин продужио неколико година.
Свјесни прошлости, Црногорци чувају успомену,
вазда спремни да приграбе оружје
и да свој живот жртвују за славу.

Српски синови лете око својих гнијезда
уништавајући много гуја својим сусједима.
Дође вријеме кад Петар престаде живјети
и славна Јелена ступи,
наслиједивши га, на пријесто Русије,
која је била у свађи са разним пограничним сусједима.
Чим Јелена ступи на пријесто, написа поруку
и упути је црногорским главарима;
у својству владарке написа писмо,
обећавајући веће повластице Црној Гори,
и изјави: "Нека вам је познато, Срби Црногорци,
како су други на мене неправедно заратили
и како су ме Татари напали са многобројном војском,
а султан ми објавио рат
захтијевајући да се џамијама замијене цркве
и да се њихова минарета још више уздигну.
Дедер, ако сте прави јунаци
и синови ваших славних отаца,
нападните снажно турску земљу,
јер тако можете помоћи.
Мало муке имаћете да подносите,
али вам обећавам да ћемо заједно наметнути услове мира,
ако нам свемогући помогне да побиједимо
и ако на корист наше вјере пролијемо крв."
Када су Црногорци прочитали поруку,
пристадоше на молбе владаркиног гласа
и нападоше отоманску земљу
одводећи робље, пљачкајући и палећи куће
све до Пиве, Стоца и Клобука.
Турке је то већ узнемирило
и они написаше извјештаје пером умоченим у сопствену крв
како су их напали Црногорци,
и многе несрећнике у ропство одвели,
уништавајући пожаром све куће у близини градова.

Такве извјештаје упутише травничком везиру
тражећи чете себи у помоћ.
Када је везир примио њихова писма
и из њих тачно све разумио,
позва силну војску
одабраних Бошњака под заповједништвом свога замјеника,
која је раније била послата против Московљана,
и сад је цијелу упути против Црне Горе.
Војска је састављена од четрдесет хиљада
најгласовитијих коњаника и пјешака,
и чим се сретеше, дође до битке.
Црногорци се повукоше на своје границе,
а охоли Турци пођоше за њима у стопу
с намјером да иду примјером Ћуприлића
пљачкајући имовину и палећи куће,
а затим да се као побједници скупе на морској обали.
Али везиров замјеник оста јадно разочаран:
кад се с војском упутио да силом пробије пролазе,
гдје неће моћи да спасе ниједног друга
и одакле неће моћи да се здрав врати у Травник,
Турци су мирно напредовали
све до мјеста гдје их срете снага Црногораца,
која силовито нападе Турке,
и у црвено обоји њихова зелена крзна.
Обје се војске силно сударише
и с обје стране до подне издржаше ватру,
али кад је подне прошло, међу Турцима наста забуна,
а надјача снага Црногораца.
Турци окренуше леђа и ударише у бјекство
од јунака који их стадоше гонити
и који одсјекоше главу замјенику
као и многим другима и не пребројавајући их.
Осам стотина заробише,
па и њих пустише на слободу а не одсјекоше им главе;

а остатак окупљене војске ноћ и судбина
сакри и омогући им срећно бјекство,
тако да идућег дана, када је сунце огрануло,
свако од спасених је рачунао као да је добио живот на поклон.
Василију, црногорском владици,
достојном заиста да носи српско име
(после јуначке побједи над Турцима)
стигоше сасвим поуздане вијести
да је Јелена склопила мир с Турцима
заузевши сасвим Крим.
Руси су остали господари ове покрајине
и уништили све турске поморске лађе,
те се показали надмоћнији од отоманске војске,
с којим су склопили мир по свом нахођењу,
али не обухватајући у уговору Црногорце,
који, занемарени, осетише јал,
оставши запањени кад су чули ту вијест,
те су сами себе питали чиме су се замјерили.
Неки се на ово нијесу много обазирали,
пошто су живјели у увјерењу
да неко мора да ратује, а други да ужива мир
и да пред бијелим овцама свира у дигле,
Слабији је понајвише жртвован,
и док је жив, мора да буде на опрези,
јер јадник, ако није будан, може
лако да изгуби или главу или кожу.
А више треба вољети тродневну болест
него хиљаду година подле дангубе.
Сувише брза је изгледала смрт старом Матусалему
као дјечаку њежном попут комарца.
Сунце је више пута извршило свој круг
и земљу више пута обавило зором;
послије смрти босанског паше
обје су војске прешле у стање мира,

Турци се измирише са Црногорцима
замисливши сасвим нов начин
да би на удицу уловили соколове.
а нијесу хтјели разумјети
да се удица не може да ослони на ваздух,
него да је подешена за воду,
и да соко не спушта свој лет до саме воде,
него се летом диже небу под облаке да прибави плијен,
и у његовом је природном нагону
да лети ваздухом далеко од воде.
Глупи Турци замислише да храбре јунаке поклонима придобију,
пошто дебела греда не може да прође
кроз ситну мрежу решета,
али се Црногорци присјетише пријеваре
и Турцима мушки проговорише:
"Ми не можемо да се упоредимо с вама Турцима,
а не можемо с вама ни да се сложимо:
ви сте почели да нам поклоне дајете,
јасно се види да вас нужда гони да лажете,
али, сусједи наши, ми вас поздрављамо,
и кад нас видите, онда ћете моћи на нас рачунати."
Вративши се својим кућама, Црногорци се одморише,
а у то, према поузданим вијестима, сазнадоше
да је Ченгић паша напао
Трњине са својом војском и да је она уништена;
Црногорци изиђоше побједници,
посјекоше хиљаду глава
и привевши сто педесет робова,
угледних лица, ага и господе,
а за већу поругу Турцима
и да сасвим замраче њихову славу.
аге предадоше у замјену за вепрове,
а господу у замјену за влашке волове.
Ова кобна вијест стиже у Травник,

и када је везир за њу сазнао,
упути опширан извјештај у Цариград,
пооштривши га најјеђим ријечима,
описујући пораз паше Ченгића
и великог јаничара Љубовића.
У истом извјештају он је вапио своме цару:
"Помози, сунце! Јеси ли чуо
шта ти се сада дешава
и да је осрамоћена цијела Босна!
Твоје вјерне поданике, који су ти часно служили,
заробили су невјерници,
и ропство би било мање зло од срамоте
до које је дошло при размјени
када су аге замијењене за вепрове
а господа за велике волове,
пошто није био могућ други откуп,
јер би иначе пропали наши храбри ратници
које су невјерници хтјели лишити живота,
и на тај начин уграбити нам ваљане ратнике.
Него помози, за милост, или уради тако да се искоријене невјерници,
да би свијету остала трајна успомена.
Не смије се подносити та срамота
да синови твоји не буду освећени."
Кад је султан Абдула био обавијештен
о садржају везировог извјештаја,
зачуђен откри нешто што у животу свом није осјетио;
десницом гладећи браду
и слушајући о нечувеном пазару Срба,
срамном за цијелу Босну и Херцеговину,
којим су аге замијењене за вепрове
а господа за влашке волове, -
избезуми се од бијеса и мржње
и одлучи да напише кратко писмо.
Султан га морским путем посла

у Млетке дужду и првацима.
И султан овако написа дужду
и исприча му несрећу и срамоту
коју су му нанијели млади Црногорци,
као и то како намјерава да поступи против њих.
У истом писму султан моли дужда,
ако хоће да сачува његово пријатељство,
да затвори потпуно своје границе и да ниједног
Црногорца не прими у своју земљу,
да не пропушта џебану Црногорцима,
и да својим поданицима на граници нареди да се
придржавају строге неутралности,
јер он намјерава да скупи силну турску војску
и да са свих страна нападне Црну Гору
и пороби Црногорце,
без обзира на године и сталеж, све без изузетка.
Када је дужд разумио вољу моћнога султана,
примио је с великом радошћу његово писмо
и одмах му одговорио
изражавајући своје жаљење за оним што се десило;
"О Абдула, владару Цариграда.
разумио сам садржај твога писма,
и што си ми наредио извршићу;
затворићу с војском своје границе,
нећу дати џебану и одбићу приступ свим избјеглицама,
али нека одмах крене твоја војска,
сада када је вријеме за то погодно,
јер се ја сјећам што се догодило у прошлости.
Можеш слободно напасти Црну Гору
и потпуно уништити своје непријатеље."
Када је султан разумио дуждев одговор,
послао је три разна фермана,
један у Босну, други у Румелију,
а трећи љутој Арбанији,

у њима султан наређује везирима:
"О слуге, сакупите са свих страна војске,
и с њима хитно крените
да осветите срамоту нашу и великог свеца.
Ти, везире камените Босне,
пређи с војском Херцеговину,
и храбро нападни код Острога Црну Гору
пљачкајући сва брда невјерника,
и улогори се на Чеву
да се спојиш са другим одредом наше војске.
А ти, слуго, валија Румелије,
послушај ферман и крени с војском,
полазећи из Румелије све до иза Скадра
пређи земљу арбанашку,
и споји се у Чеву са везиром из Босне,
не дај никад мира Црној Гори,
стави све под мач и пламен, и пљачкај,
и оружјем жари и пали;
ти, о пашо Скадра на граници,
дај доказ своје вјерности да не навучеш мој гњев,
скупи своју храбру војску
и напредуј с њоме све до Црмнице;
пошто је славно опљачкаш и спалиш,
не штеди животе мушкараца;
кад јуначки извршиш ово дјело
и претвориш Црмницу у пепео,
тада с војском крени становницима Ријеке,
уништи их као становнике Црмнице
и улогори се на Цетињу
гдје ћеш уништити чувену цркву;
у равници ћеш направити око,
па ћеш угледати два везира улогорена у Чеву.
Када војске буду сакупљене, -
онда, паше, крените према мору,

и све избјеглице на млетачком тлу
мораће вам бити предане,
а онда ћете се с војском улогорити код Солила,
по примјеру мога драгога Ћуприлића.
Ту ће вам се на располагању наћи паша
који ће укрцати на лађе румелијску војску.
Ти, босански везире, повуци се с војском
ударивши према Рисну и Грахову;
а ти, скадарски пашо, кретаћеш се
крајем морске обале све до Бара."
Стој! О Абдула, лако је говорити,
али је тешко подухват у дјело привести:
и кад би се дјела могла онако брзо извршити
како се замисле,
одавно би у овом дјелу било срушено твоје господство,
и ти би са својим свецем разговарао на небу.
Везири одмах послушаше свог султана,
сакупише силне војске
и послаше их према Црној Гори.
Та вијест стиже до свих Црногораца,
и они журно дођоше на никшићки пут
који води према Бјелопавлићима.
Под неприступачним Острошким гредама
Црногорци скупише своје снаге
и сretoше се смјела чела са босанском војском.
Три је дана без предаха трајала битка,
али у свануће четврте зоре
вјешто примијетише Црногорци да се из Загарча
подигла густа магла
измијешана са жућкастим свјетлуцањем
од пожара који је упалила небројена војска
која је, прешавши га, била у покрету према Чеву.
Када Црногорци открише ово,
убрзаним кораком кренуше пут Чева.

Али, обавијештени да је његов положај врло подесан
за одбрану Црногораца,
Турци су га били заузели
и спалили огњем и пламеном,
окружили га широким обручем војске,
кроз који би тешко и соко пролетио.
Затим се румелијска војска сјединила са босанском
и чврсто су се улогориле;
саставивши се тако, двије силне војске
разапеле су у пољу своје шаторе.
Разјарени Црногорци борили су се с турском војском
а Турци су били као лавови,
али нијесу могли ни једног корака напријед
па су их Срби у логоре потиснули.
У то стиже овима сигурна вијест,
коју сви примише с великом радошћу,
из Црмнице, њиховог извора за снабдијевање
и вазда срећне заштите,
како је скадарски везир напао Црмницу
и пола ње ватром уништио,
али крвљу је платио казну
за све свирепости,
пошто је, потучен и натјеран у право бјекство,
оставио на бојном пољу хиљаду погинулих.
На обали Блата распоредили су чете
у облику два српа за кошење сијена
да не би дали да се спасе иједан Турчин,
затворивши чврсто кланац Албаније
која, притиснута са свих страна, би потучена.
Обрадоваше се јунаци када чуше ову вијест
и смјела чела заметнуше битку с Турцима.
Са свих страна започе жестоко пушкарање,
али на несрећу понестаде џебане Црногорцима.
Млетачки поданици нису смјели да их снабдијевају,

јер је њихов дужд издао под пријетњом забрану,
распоредио војску и намјестио страже на граници
од Спича па до Грахова.

Тај је погранични појас затворен млетачким четама,
којима је наређено да ухапсе сваког избјеглицу,
било дијете или одрасла човјека,
који би дошао из Црне Горе
од страха да не падне Турцима у руке,
и још да им буду предати живи дјечаци
као јагањци за плијен прождрљивим вуцима;
а ко год прекрши забрану дајући џебану Црногорцима
биће потпуно уништен.

Али ко може да у шапи стисне свијет,
ко ли ће спријечити да се притекне у помоћ сусједу?

Ришњани, пријатељи Црногораца,
од старине на гласу као прави јунаци,
пожалише једноплемену браћу
и спремише много врећа џебане.

Истина, није била велика количина,
већ хиљаду метака, ни мање ни више,
и ово је било отпремљено њиховој браћи.

О упућивању ове пошиљке
одмах стиже глас јунацима,
који, добивши је у своје руке,
брзо је свима подијелише,
па, ударивши у бок турског логора,
брзо заплијенише и џебану,
која је имала да послужи босанској војсци.

Чим добише џебану,
раздијелише је својим борцима
чији је број износио четири хиљаде,
све најодабранијих и најхрабријих младића
из Катунске и Ријечке нахије,
не бројећи растурене мање чете.

Одмах затим изведоше привидно повлачење
и договорише се за напад на Турке
па се укопаше у ровове и стиснуше се у обруч
за жестоки напад.

У пола ноћи упутише небу молитве
и сваки се борац причести,
и кад зора на истоку заруди,
јурнуше на силну војску.

Доведени у забуну
страховитом виком Црногораца,
Турци се даше у бјекство, сударајући се једни с другим,
тако да брат заборави брата.

Брзи Црногорци продријеше до везира
прегазивши многе Турке,
који напустише свилене заставе и шаторе,
и многим Турцима припремише неочекиване гробнице
не дајући им времена ни да чизме обују
и принудивши их да се босоноги даду у бјекство;
трње их међутим боде, камење им ноге реже.

Сваки Турчин је хтио први да одатле побјегне.

Јунаци поклаше многе, многе ухватише живе
скачући на њих све до коњске гриве.

Реже несрећни румелијски Турци,
на зечеве личе херцеговачки ратници,
урличу бијесни Бошњаци;

као гладни медвједи
гоњени су Турци све до поља Почкаља
и до гробнице Вукоте Мрваљевића,
па су приморани да падну у руке Брђана
који их дочекују ударцима мотке,
и свако обара на земљу свога душманина
лишавајући га за увијек живота.

Док су Турци били сатјерани у Спуж,
оставили су много мртвих ратних другова.

Затим се Црногорци вратише према Чеву,
силни плијен раздијелише као права браћа,
сабље и мачеве предадоше у руке главарима,
најбоље пушке у руке нишанцијама,
а скупоцјене у руке барјактарима,
остало оружје подијелише међу све ратнике,
шаторско платно, одијела и турске шалове
раздијелише на једнаке дјелове.

У то заноћи црногорска војска.

Лагана магла била се дигла у ноћи.

а кад зора заруди и сину сунце,
изврши се смотра, војска би уређена
и упућена право према Црмници
да својој браћи притекне у помоћ.

Похиташе да заметну битку,
али кад падоше на Цетињско поље,
чувено мјесто где се Црногорци састају,
војсци стиже вијест

потпуно истинита и без икакве лажи:

"Стој и почуј, црногорска војско,
шта се догодило турској и млетачкој војсци:

синоћ се подиже црн облак
из ког ситна киша паде на земљу;
муња сијевну из облака
усред густог ноћног мрака,
и гром удари код града Будве
поред лијеве обале ријеке,
посред логора војске млетачког дужда
и претвори у пепео небројене војнике;
преживјели из овог логора
дадоше се у бјекство, већином голи,
према Котору, држећи се обале морске,
и о тој војсци није стигла друга вијест.

Други гром удари над Црмницом,

у близини извора мале ријеке,
усред скадарске војске
и обасја цио крај који је она била заузела,
запали Турцима сву џебану
и уништи им хиљаду бораца,
разнесе им шаторе у ваздух
и причини неизмјерну штету.
У то становници Црмнице нападоше Турке
и уништише паши много војске,
велики број војника се удавио,
а сви они који се нијесу могли спасити чамцима
остали су с пашом између мочвара,
и имали су муке да спасу живот.
Становници Црмнице подијелили су плијен
како им се згодно учинило."

Дознавши то Црногорци,
радосно се вратише својим кућама.
О несрећни султани Абдула,
и ти, невјерни млетачки дужде,
можда сте се обмањивали да је лако
уништити храбре Црногорце;
видјели сте, божји отпадници,
да их брани штит правде,
и зато што се тога не сјетисте прије него сте их напали,
него што сте обојица претрпјели штету, -
свемогући вам је дао на знање гласом громава
да оставите на миру Црну Гору
на мјесту гдје вас није могао да погоди метак из пушке
и гдје вам равна земља није могла да олакша спас.
Двадесет до тридесет година прођоше у миру,
послије којих стигоше писма и шест изасланика.
Ова писма упутише Јосиф и Катарина:
да се спремају да нападну Турке,
и да шаљу војску да навале

жестоко на турско царство,
да би приморали невјернике да се иселе из Европе
и да би их принудили да се одрекну свих права на њу.

У писму се Црногорцима овако говори
и овако се соколе да подупру тај подухват:

"О, силни, рођени и храбри јунаци,
о, орлови, који сте се излегли из српског гнијезда,
признајемо патње и муке које сте претрпјели
и све што сте поднијели од времена Петра Великога;
дедер, остаје вам још кратко вријеме да се мучите,
спремите се да нападнете за заједничко добро,
а ево вам као помоћ шаљемо
цебану и војске колико нам је могуће;
молимо вас да примите Филипа и његову војску
и трудите се да се супротставите Кара-паши,
а за вашу сигурност дајемо вам царску ријеч
да вам је истина казана без икакве лажи.

Ако оружјем уништимо Турчина
и ако останемо побједници на бојном пољу,
уврстићемо вас у уговор
да вам тако омогућимо трајан мир с Турцима,
само их одважно нападните и збуните Махмуда,
и гледајте да привучете на себе турску војску."

О свему су томе добро размислили Црногорци,
и према писму очекивали су Филипа.

Неки су били мишљења да не треба узимати учешћа у овом подухвату,
ни улазити у непријатељство са Махмудом
баш сада кад је згодно да буду у миру:

"Филип ће нас напустити, а ми нећемо бити способни да продужимо рат,
свако од нас зна Махмудову силу,
он је уништио Отоманову војску
прошле године кад је с њиме ратовао, свима вам је то познато,
а три везира се сасвим добро сјећају
да је сву тројицу одвео у ропство

пошто им је сасјекао читаве војске
и заплијенио стотину топова,
које сте чули да тутње као громови.
У корист Јосифа и Русије
не улазимо у борбу, оставимо их да сами ратују.
Вазда су нас гурали у борбу с Турцима,
а потом закључивали мир не водећи рачуна о нама.
Када је требало улазити у рат, молили су нас,
а када се расправљало о мнру, били смо искључени.
Но, браћо ријешимо
да одговоримо како доликује,
да смо с Турцима доста ратовали
и да нам је много патњи донијело то ратовање
усред наших клисура и брда,
а да никакве помоћи нисмо добили ни од кога
осим од бога свемоћнога,
који је у свако вријеме указивао помоћ вјернима."
"Ви сте владари богате земље
и око вас имате многе краљеве,
са Турцима лако вам је ратовати,
само ако се за овај потхват припремите;
оставите, дакле, на миру наше сиромаштво,
ми нијесмо још могли покрити спаљене кровове,
а то су биле посљедице ратовања с Турцима,
с којима смо ступили у непријатељство по вашој вољи.
Ако буде међу вама слоге,
са свих страна можете на њих заратити,
сасвим их истјерати из Европе
и сатјерати их у жарку Азију,
али ми знамо да се ви међусобно не слажете
и да дјелимично улазите у рат с Турцима,
и да се, ратујући и борећи се са Турцима,
трудите да преварите једни друге.
Ко вара, Бог му не помаже,

а правда и пријевара не иду никад заједно.
Због вашег неслагања и разједињености
могу Турци да некажњено врше злочине."
У то Филип стиже међу њих
и даде свима чврсту вјеру,
позивајући Бога за свједока,
да ће бити захвалан за сваку њихову услугу
и да ће ратовати и склопити мир заједно с њима.
"Ево вам спремне војске за помоћ, а друга ће ускоро стићи,
ево вам потребне џебане
да се можете свим жаром спремити за бој,
само пружите помоћ своју владарима
као што сте је раније пружали,
покажите се сада одважни."
На те се ријечи сви Црногорци
подигоше на оружје као и раније,
опасаше шанчевима тврди положај Спужа,
ставивши га у одбрамбено стање, са свих страна,
да би могли да се одупру свакој сили.
У тој борби проливано је много јуначке крви;
сва Брда се подигоше на оружје
да опколе градове и Турке у њима.
Мјесец и по ратовало се без престанка
и смјело се одолијевало турској сили,
кад стиже кобна вијест
да су два владара склопила мир с Турцима
искључујући из уговора Црногорце,
и сматрајући их као побуњенике против Турака.
Кад Филип Вукасовић сазнаде
да се с Турцима склопио мир,
пође с војском на своје границе
и убрза повлачење
напуштајући у невољи Црногорце
који су се сами морали борити и ратовати са Турцима.

Чим је Филип извршио повлачење,
везир је изјавио: "Сад ћемо предузети све да падну Брда.
И у трен ока скупи војску,
навали на село Ћурилац,
многе куће уништи ватром
и успје да опколи педесет Црногораца.
Али педесет јунака пружише снажну одбрану
не штедећи ниједног Турчина који би им у сусрет наишао,
из бусије снажно викнуше
позивајући у помоћ најближу браћу.
Бјелопавлићи примијетише одмах борбу
и хитно на овај глас стигоше у помоћ;
у селу Ћуриоцу нападоше Турке
и ослободише опкољене другове.
Настави се битка усред Косовог луга
уз велике губитке Турака,
Махмуд се борио, затим је окренуо леђа,
прогоњен од Црногораца,
који му побише пет стотина људи
и заплијенише стотину коња.
Црвенећи се од стида, побјеже у Скадар,
хитро је било његово бјекство, без икаквог заустављања.
Мало времена затим прође
када му стидљиво паде на памет мисао
да је срамотом окаљао своје јуначко име
и да је његова војска уништена.
Обиђе затим Скадар и Малесију,
Улцињ и цијелу Албанију.
Сакупише десет хиљада бораца,
крадом се паша приближи становницима црногорских кршева,
а одатле крену са својом војском
на храбре Пипере.
Јунаци се спремно нађоше на одбрану,
али не прихватише борбу у равници,

него се повукоше према селу Стијени и закопаше се у ровове.

У овом селу ухватише се у коштац с везиром,

па на оружје устадоше и старци.

За битку се прочу међу сусједним Брђанима,

који одмах послаше помоћ мале војске

од Пипера и Бјелопавлића

и нешто из племена Васојевића.

На турску војску јуришаше Брђани,

преплашени Турци дадоше се одмах у бјекство;

први побјеже везир Бушатлија,

а за њим скадарска коњица.

Један дио Турака растури се међу клисуре,

од њих се три стотине сурваше са брда,

а остатак војске су гонили

пјешаци који су престизали коњанике,

сабљама их сијекући све до Дрезге.

Стотина их се удави у ријечи Морачи,

двије стотине турских глава би посјечено,

и више би их било да се Турци бјекством не спасоше.

Сав постиђен, повуче се паша

и смјести се у Подгорици

где заустави преплашену војску.

па је поче и појачавати

док је не повећа на петнаест хиљада.

С том војском јунак упаде у Црну Гору,

али му сваки напор остаде узалудан, па се срамно повуче

спасивши једва свој голи живот.

Сав посрамљен стиже до Скадра града,

а кад се нађе у скадарском серају,

поче опет да сакупља голему војску

смишљајући да с њом нападне Брда,

па чим уреди одабрану војску,

изврши смотру одахнувши мало,

Тада написа писмо

и посла га у Црну Гору
главарима и владици Петру

[стих неразумљив]

и рече им у писму овако:

"Истина је ово што кажем и ништа вам не лажем

о, владико Петре, и ви, главари,

судбина крајишника се мијења.

Славни Кара-паша вам пише,

њему је презиме Бушатлија,

први везир је, виши од осталих у царству,

а то му по заслуги и припада;

султан му са својом сабљом не може одсјећи главу,

ни сви краљеви заједно ако на њега зарате.

Откад је тргао мач

и откад на раменима носи јуначку главу,

чувени постадоше његови поданици и његова крајина,

а његова слава их је ојачала.

Ви добро знате да су мени подложни сви Брђани,

а сад, како вам је познато, почеше се дошаптавати,

многи од њих спремају устанак

и неће да ме више признају за свога пашу,

али увјерите се да то не може бити

док моја мишица буде управљала мачем.

Истина је да сам се три пут с војском кретао

и да сам сва три пута био примораван на повлачење.

Зато су Брђани постали охоли

вјерујући да су ми уништили војску,

али се они љуто варају

и маштају да су, борећи се с мојим четама,

потпуно их уништили;

међутим, и не упознаше их и не видјеше их.

Сад сам заиста скупио војску

и ево њен тачан број:

Она се састоји од тридесет шест хиљада ратника,

већим дијелом пјешака, а мањим дијелом коњаника.

С њом имам намјеру да кренем у рат,
да опљачкам и спалим села у Брдима
светећи се за сву срамоту
нанесену у три разна маха мојој војсци.
Него чујте ме, владико и главари,
и памтите добро што ћу вам рећи:
немојте пружати помоћ Брђанима
ни склањати никакву њихову имовину,
већ будите моји пријатељи
и искрени моји сарадници;
а, ако не хтједнете да тако поступите,
кунем вам се мојим именом Бушатлије,
и именом Малесије, мени најмилијим,
чим опљачкам и попалим села у Брдима
и стигнем с војском у Никшић,
упутићу своју војску да вас нападне
и уништи као што будем уништио Брда;
силом ћу продријети у Црну Гору
да се потом спустим на обале мора."

Кад је владика примио писмо
и заједно са главарима разумио садржај,
одржао је уже вијеће:

"Ми не смијемо никада препустити Брда."

Када то одлучише у вијећу,
послаше одговор Махмуд-паши:
"Шта нам пишеш, обијесни Бушатлијо,
поуздавајући се у велики број своје војске,
да мислиш с њом напасти Брда
и отети плијен који ће ти оставити,
све се ово може и не догодити,
и не зависи од тебе, већ од божје воље
да ли ћеш их попалити или ћеш погинути,
или ћеш се као раније срамно повући.

Зашто нам пишеш и бијесниш,
а у исто вријеме се понизујеш молећи нас
да не дамо помоћ Брђанима?
Ти знаш да ми немамо друге браће
и да смо с њима заједница.
Чуј, ми ћемо заједно гинути!
Зашто нам пријетиш да ћеш нас опљачкати
и да ћеш нас са својом војском опколити до Солила?
Прије него то извршиш, немој се хвалити,
јер ћеш имати много посла док савладаш Брда!
Али остави на миру, пашо, ова Брда
и знај да она нама припадају.
Ако пак не промијениш намјеру,
него се упутиш да их оружјем узнемирујеш,
објави рат као прави јунак
и покушај да нас истријебиш заједно са Брдима."
Кад је Махмуд примио одговор,
крену с војском и то објави,
па се с њом упути у поље Загорич
крај гласитог мјеста Подгорице.
Кад је владика с главарима чуо
да Махмуд са огромном војском
заиста креће са намјером да похара Брда,
стаде храбрити славне јунаке.
Писма су на све стране послата
на руке витешких ратника,
свакоме редом од барјактара
и храбрих момака и главара:
"На оружје, српски соколови,
напале су нас аждаје турске,
које су наумиле да нам опустоше Брда
и да нас баце у вјечиту тугу,
ако се не покажемо сада сложни у борби
не штедећи крв, колико год буде могуће."

Када писмо разумјеше убојници
и вјешти отимачи турског плијена,
сви спремно на ноге скочише
и заједно са владиком кренуше према Брдима
носећи са собом много џебане
одличне врсте, поклон Јосифа.
бечкога ћесара,
чија су дјела славом овјенчана.
Када стигоше на брдо,
у Слатини се улогорише,
а према њима улогори се Махмуд
у близини града Спужа.
Спреман да заметне битку,
он обавијести Црногорце
да је наумио да их нападне с војском.
Црногорци, жељни борбе,
распоредише своју војску
у свануће петнаестог јула.
Нападе их везир заједно са Малисорима
и прегази храбро село Мартиниће,
цијело га спаливши све до куле Радовића,
гдје му се Црногорци одупријеше
проливши много њихове крвн.
Седам сати је трајала огорчена битка.
У њој паде небројено турских војника,
а остатак би натјеран у бјекство.
Везир покуша да их силом задржи
и успје да врати у борбу војску из Малесије.
Још неколико пута учини ово исто
док га несрећа и зла коб за њега,
као и за све остале његове борце,
не намјери на млада пастира
од једва дванаест година.
Бијесно везир скочи на дијете

тргнувши бритку сабљу,
замахну да му одсијече младу главу
да би се тиме прославио пред својом војском,
али се дијете показа врло храбро,
опали против паше метак из пушке
и погоди га тако
да му зададе тешку рану,
пробивши му груди и лијево раме.
Хитро везир наже у бјекство,
за њиме цијела његова силна војска.
Тада настаде ужасан покољ:
док су војску гонили до Спужа
три хиљаде мртвих Турака паде на земљу,
тридесет застава оставише као плијен Црногорцима
и хиљаду пушака сребром богато украшених.
Рањени паша даде се са војском у вратоломно
бјекство, на велику своју срамоту,
носећи урезану успомену на село Мартиниће
више него на Стамбол и многе друге градове.
Послије два мјесеца оздрави од ране,
и устаде из кревета ставши на ноге,
па присутнима овако проговори:
"Тешко мени! Шта се то догоди
с мојом огромном славом
и с цијелом мојом храбром војском,
с којом сам покорио седам пашалука
отевши их из руку султана и Турака?
Ох! нека ми бог одузме живот
ако, на оном ко ме покорио, ко ме ранио
учинивши ме руглом цијелог свијета,
не осветим нанесену љагу
и ако одустанем од скупљања још једне војске
са чврстом одлуком да погинем или добијем задовољење.
Јер боље ми је погинути

него изгубити славу!"
Чим јунак прозбори ове ријечи,
изиђе из свога двора
и нареди да се испали шездесет топовских метака,
знак да се скупља војска.
За кратко вријеме сакупи четрдесет хиљада бораца
да с њима подјарми Црну Гору.
Одатле се упути војска
кренувши према Црној Гори.
На челу ступа везир са четири паше.
Чим Црногорци примијетише
војску упућену против себе,
и да је дошао везир у Љешкопоље
да би олакшао својим мукама,
одмах се јунаци латише оружја
и у селу Крусима се улогорише да дочекају Турке.
Везир са силном војском заметну битку
и попали мали број кућа,
али га Црногорци одвратише од замишљеног
подухвата намамивши му војску у Бусовник.
Везир помисли да су се Црногорци дали у бјекство,
па цијела турска војска стаде да их гони.
Када јунаци примијетише
да су привукли Турке међу камење,
нападоше их са три стране
дозивајући у помоћ јунаке из Брда,
и тако уништише силну војску
гонећи је до села Круса,
гдје достигоше везира,
који, док му је дах трајао, није хтио да мирује.
Девет му рана зададоше
и од пратње му три стотине убише;
снажну му одбрану пружише Малисори,
и већ су сви од његове пратње лежали мртви,

док најзад не осјети десети метак из пушке против себе уперен
(помогла му света божија правда),
који рани пашу баш
у кољено, и сломи му ногу.
Кад Црногорци ово спазише,
са свих страна насрнуше на њега.
Везир се јуначки држао и бранио
задајући ране неколицини окретних младића,
али га притискоше, па му није помогла одбрана,
и над главом му је сијевнуо мач.
Први од Црногораца одруби му главу,
други му одузе скупоцјене мале пушке,
трећи сабљу, четврти коња,
и добише дарове као да су били на свадби,
У то Брђани Турке нападоше с леђа
и разбише преостали дио војске;
само се мали њен дио спасе бјекством,
а и од њих половина умрије од голога страха.
Вратише се Црногорци
и пашину главу донијеше владици на поклон
заједно са сабљом димискијом и коњем
натовареним другим бираним оружјем,
па подијелише сав плијен
одузет у рату с Турцима.
О Јосифе, владару по дјелима,
а не само по празним ријечима,
на како ли си велико добро спомен оставио,
на корист свих покољења и на корист нејаких,
какво ли си тада велико дјело извршио
поклонивши Црногорцима прах
који им је помогао да побиједе грозног пашу,
великог и непобједивог турског змаја.
Истина, прах је био скупо плаћен
размјеном за драгоцјену митру (Кауниц то зна).

Она је била тешка као три хиљаде цекина
и била посута великим бројем драгог камења,
а Јелисавета ју је поклонила
Василију, који вам је добро познат.
Не жале Црногорци
што су је поклонили,
и они ће те, Јосифе, вјечно хвалити.
Иако за тај поклон ниси уопште знао,
ти си извршио племенито дјело, сви то признају.
Кад је већ уништен грозни везир
и њему одрубљена јуначка глава,
нека је Кауницу проста митра,
иако је вриједила сто хиљада цекина.
Јер шта су цекини
према добру отаџбине сачуваном с толико труда!
Ортак Европе добро се сјећа војевања
и памти кад је ступио с вама у борбу,
двапут га нападосте
према примљеним порукама које сте послушали.
Французима отесте градове
и све топове у читавом Которском заливу
све до славнога града Дубровника,
у којем се била скупила силна војска Француза.
Многе од њих заробисте,
а многе хиљаде посласте у вјечни сан;
заједно са Русима пролисте крв
знајући да припадате истом племену,
а све по наређењу цара самодршца,
праве круне српскога народа;
са Турцима и Французима се бористе
дајући му доказ своје вјерности,
на земљишту Боке Которске и све до Дубровника,
као и на османлијској територији све до Коњица,
у никшићком и корјенићком крају

и око многих турских варошица,
под вођством цара Александра
док није уништен француски Бонапарта.
Пошто бише покорени Париз и Француска,
очува се турско царство.
Александар састави писмо
наређујући Црногорцима
да предаду Боку Которску,
Аустријанцима без оклијевања
да се повуку на своје границе,
и да сачувају вјеру у Русију.
Кад ова вијест стиже до главара и владике,
изазва велико огорчење,
али против свршеног чина није било помоћи.
И пригнувши шију пред главом Словенства,
Црногорци се повукоше из Боке Которске
и кренуше пут својих брда
захваљујући свемогућем Богу
што су се одбранили од свих напада.
А тако ће наставити по цијену свога живота
све док Европа не отјера ђавола.